

Пряхін Є.В.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Гангур Н.В.

Західноукраїнський центр первинної професійної підготовки «Академія поліції»

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ТА КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА

У статті розглянуто питання криміналістичного забезпечення розслідування незаконної приватизації державного та колективного майна, відповідальність за що передбачена в ст. 233 Кримінального кодексу України. Розглянуто складники змісту криміналістичного забезпечення, запропоновані вітчизняними вченими-криміналістами. Подано авторське розуміння цієї наукової категорії та її структури (техніко-криміналістичне, тактико-криміналістичне, методико-криміналістичне).

Підкреслюється, що для якісного розслідування кримінального правопорушення недостатньо лише досягнень криміналістики, а необхідна послідовна й системна інтеграція в криміналістику здобутків інших наук. Це дасть можливість правоохоронним органам постійно підвищувати ефективність виявлення кримінальних правопорушень і запобігання їм, а слідчому – якісно збирати й аналізувати доказову інформацію під час їх розслідування. Указується, що будь-який елемент криміналістичного забезпечення повинен мати якісне нормативно-правове підґрунтя. Проаналізовано основні нормативно-правові акти, що мають стосунок до незаконної приватизації, і вказано на окремі їх недоліки.

Обстоюється думка, що криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень потрібно розглядати не лише як вирішення прикладних завдань криміналістики, а і як вирішення дидактичної функції – навчання слідчих криміналістичних методик, озброєння криміналістичними знаннями. Доводиться потреба відступити від теорії з її умовностями та спрямувати увагу саме на практику: чого варто очікувати від криміналістичного забезпечення під час розслідування, які його складники вирішують конкретні завдання кримінального провадження.

Ключові слова: криміналістичне забезпечення, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження, майно, незаконна приватизація, розслідування.

Постановка проблеми. Основною метою науково-правових досліджень є сприяння ефективному здійсненню правоохоронними органами своїх завдань і функцій. Наука криміналістика зосереджує свою увагу на вивченні закономірностей виникнення, виявлення, фіксації та дослідження інформації, яку можна використати як доказ під час розслідування кримінальних правопорушень. Зважаючи на те що весь процес збирання й оцінювання доказів лежить у площині положень кримінальної процесуальної науки (регулюється її нормами), саме криміналістичний інструментарій у більшості випадків є тим засобом, що дає змогу норми процесуального права втілити в життя, реалізувати їх зміст і призначення. У зв'язку з цим завданням криміналістики є забезпечити процес доказування найбільш ефек-

тивними засобами, методами та прийомами, що допоможуть у вирішенні завдань кримінального провадження.

Офіційні дані щодо незаконної приватизації державного та комунального майна свідчать про те, що у 2015 р. обліковано 29 таких кримінальних правопорушень, нікому не вручено повідомлення про підозру, а закрито 20 проваджень, у 2016 р. – 10/0/3, у 2017 р. – 26/0/5, у 2018 р. – 17/0/2, у 2019 р. – 22/0/6 відповідно. Станом на початок 2020 р. не прийнято рішень по 22 кримінальних провадженнях стосовно незаконної приватизації [1]. У 2020 р. заплановано виставити на продаж понад 500 державних об'єктів великої та більше ніж 1400 об'єктів малої приватизації (єдині майнові комплекси, об'єкти незавершеного будівництва, об'єкти соціально-

культурного призначення, окреме майно, нерухомість і рухоме майно) [2]. Ще більшу кількість об'єктів комунальної власності також передбачається приватизувати у 2020 р. Це свідчить про те, що проблема незаконної приватизації зараз є актуальною, оскільки в процесі приватизації такої значної кількості майна можливі ризики порушення встановлених законодавцем приватизаційних вимог.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці криміналістичного забезпечення розслідування загалом та окремих видів кримінальних правопорушень зокрема приділялася значна увага з боку таких вітчизняних учених, як П.В. Берназ, В.І. Галаган, В.І. Гончаренко, І.В. Гора, М.І. Данилюк, С.Ф. Денисюк, В.А. Журавель, О.В. Карнаухов, І.І. Когутич, Р.В. Комісарчук, А.М. Лазебний, Б.Д. Леонов, В.В. Лисенко, В.В. Матвієнко, І.В. Пиріг, К.Є. Поджаренко, І.І. Попович, О.В. Таран, З.М. Топорецька, Ж.В. Удовенко, А.В. Хірсін, К.О. Чаплинський, Ю.М. Черноус, О.І. Чучукало, О.В. Шаповал та інші.

Вищевказаними авторами зроблено значний внесок у дослідження окресленої проблеми. Водночас окремі аспекти криміналістичного забезпечення розслідування незаконної приватизації державного й комунального майна залишаються дискусійними та потребують подальшого вдосконалення.

Постановка завдання. З урахуванням актуальності проблематики метою статті є формування поняття «криміналістичне забезпечення розслідування незаконної приватизації» та науковий розгляд змісту елементів структури криміналістичного забезпечення цього виду кримінального правопорушення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стаття 233 Кримінального кодексу (далі – КК) України передбачає відповідальність за незаконну приватизацію державного та комунального майна, що може вчинятися шляхом зниження його вартості через визначення її в спосіб, не передбачений законом, або використання підроблених приватизаційних документів, а також за приватизацію майна, яке не підлягає приватизації згідно із законом або приватизацію неправомочною особою [3]. Зі змісту статті можна зробити висновок, що об'єктом цього кримінального правопорушення є передбачений законодавством порядок приватизації майна, а предметом – державне та комунальне майно.

Перед криміналістикою як спеціальною юридичною наукою стоїть низка завдань, що науковці

поділяють на загальне та спеціальні, які реалізуються через виконання конкретних завдань, що мають тимчасовий характер [4, с. 29–30]. Варто погодитися з висловленою ще 10 років тому назад думкою В.Ю. Шепітька, що сучасний стан криміналістики не можна обмежувати завданнями, які поставлені на її вирішення в минулому столітті. За нових умов виникають більш актуальні проблеми й завдання. Вони зумовлені потребою в системному криміналістичному забезпеченні відповідних органів правозастосування й спрямовані на оптимізацію процесу розслідування злочинів, встановлення істини, відновлення справедливості [5, с. 58].

Часто потреба у вирішенні цього виду завдань виникає у зв'язку зі змінами в законодавстві та проведенням різноманітних реформ. Не є винятком і ситуація, пов'язана з потребою переглянути якість криміналістичного забезпечення розслідування незаконної приватизації державного й комунального майна. Це пояснюється тим, що у 2012 р. вступив у дію Кримінальний процесуальний кодекс України, який запровадив досить багато змін у кримінальне провадження загалом і досудове розслідування зокрема [6]. З 2015 р. розпочалося реформування МВС України, що докорінно змінило структуру та порядок роботи багатьох його підрозділів і служб. Пізніше, 18.01.2018, прийнято Закон України «Про приватизацію державного і комунального майна», що запровадив відносно новий порядок приватизації майна приватному власникові [7]. У Верховній Раді України 18.09.2019 зареєстровано Проект Закону України «Про Бюро фінансових розслідувань» № 1208-2, у якому до повноважень детективів якого пропонується зарахувати розслідування економічних злочинів (у т. ч. й передбачених ст. 233 КК України). Саме ж Бюро планується створити на базі реформованої податкової міліції [8]. Лише із цього переліку змін у законодавстві нашої держави можна зробити висновок, що перед криміналістикою зараз постає чимало конкретних завдань, які потребують нагального вирішення.

Майже всі вітчизняні криміналісти є єдиними в тому, що перше визначення терміна «криміналістичне забезпечення» запропонував В.Г. Коломацький, який розумів під ним систему запровадження в практичну діяльність посадових осіб, підрозділів, служб та органів внутрішніх справ з охорони громадського порядку й боротьби зі злочинністю криміналістичних знань, утілених у вміння працівників використовувати нау-

кові, методичні, техніко-криміналістичні засоби й технології їх застосування з метою запобігання злочинів, розкриття й розслідування злочинів [9, с. 19]. Як бачимо, до системи криміналістичного забезпечення зараховано: 1) наукові засоби; 2) методичні засоби; 3) техніко-криміналістичні засоби й технології їх застосування. Загалом така система залишається й тепер. Із часом погляди на зміст і структуру криміналістичного забезпечення змінилися. А.М. Лазебний і Б.С. Левицький констатують, що сьогодні серед науковців немає єдності щодо визначення поняття «криміналістичне забезпечення». На підтвердження цього наводяться дефініції, які в різні роки давали цьому поняттю К.Є. Поджаренко, О.В. Шаповал, Ж.В. Удовенко, А.В. Іщенко, Ю.М. Черноус, О.І. Чучукало [10, с. 191].

Грунтовне дослідження антології наукових поглядів на виникнення та розуміння криміналістичного забезпечення провели О.В. Карнаухов і В.В. Варава. Науковці зауважують, що вчені-криміналісти, убачаючи багатогранність кримінальної процесуальної діяльності з виявлення та досудового розслідування кримінальних правопорушень, активно продовжують дослідження теорії криміналістичного забезпечення, розширюючи її методологічні основи. У юридичній науці та практиці поняття «забезпечення» не лише використовується досить часто, а й має різноманітне змістове навантаження. Наводяться монографічні дослідження з проблематики криміналістичного забезпечення та описується тісний зв'язок цієї наукової категорії з оперативно-розшуковим забезпеченням [11, с. 168]. Схоже, але не менш важливе дослідження провели В.А. Журавель, Н.В. Павлюк та О.І. Резнікова. Науковці критично оцінили наявні в криміналістичній літературі визначення й висловили сумнів щодо потреби включення до елементів криміналістичного забезпечення освіти [12, с. 17]. Така позиція, на нашу думку, видається дещо неправильною, оскільки неможливо зрозуміти, яким же тоді чином доводити до майбутніх чи молодих працівників правоохоронних органів (у т.ч. слідчих Національної поліції) наявні криміналістичні знання.

Логічний висновок щодо сучасного розуміння криміналістичного забезпечення зробила Ю.М. Черноус: його теоретичні засади та практичні рекомендації повинні ґрунтуватися на положеннях загальної теорії криміналістики, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики, криміналістичної методики й практично реалізуватися під час вирішення низки завдань кримі-

нального провадження [13, с. 34]. Нам імпонує визначення, що навели А.В. Іщенко, І.О. Ієрусалімов і Ж.В. Удовенко. Науковці під криміналістичним забезпеченням пропонують розуміти самостійну, ефективну, специфічну діяльність відповідних суб'єктів зі створення необхідних умов для отримання шляхом криміналістичної освіти криміналістичних знань і використання криміналістичної техніки в передбаченій законом діяльності суб'єктів процесу доказування на досудовому слідстві щодо збирання, дослідження, перевірки й оцінювання фактичних даних (доказів) і використання їх з метою встановлення істини в кримінальній справі [14, с. 99]. Пропонуємо взяти його за основу з урахуванням сучасних змін у кримінальне процесуальне законодавство й тематики дослідження.

Уважаємо за доцільне зміст і рівень криміналістичного забезпечення розслідування незаконної приватизації державного та колективного майна оцінювати через аналіз таких трьох взаємопов'язаних і взаємозумовлених підсистем: 1) криміналістичної науки; 2) криміналістичної освіти; 3) сукупності криміналістичної техніки. У цій підсистемі, на нашу думку, системоутворювальним фактором буде сукупність криміналістичних знань, які, з одного боку, є продуктом криміналістичної науки, а з іншого – предметом «споживання» практики розслідування кримінальних правопорушень. Щоб створені криміналістичною наукою знання стали знаряддям практики, їм потрібно пройти через стадію криміналістичної освіти, у результаті чого вони трансформуються в професійні знання й уміння працівників поліції. Особливістю криміналістичних знань є те, що значна їх частина використовується в діяльності, пов'язаній із розслідуванням кримінальних правопорушень. Цю діяльність важко уявити без використання криміналістичної техніки, яку в цьому разі варто розглядати не як розділ науки криміналістики, а як сукупність різноманітних технічних засобів і їх систем, що необхідні для реалізації криміналістичних знань з метою виявлення, фіксації, вилучення, дослідження та використання доказової інформації під час досудового розслідування.

Підсистема криміналістичної науки включає кілька груп: 1) наукові розробки, що стосуються криміналістичного забезпечення досудового розслідування та доказування загалом; 2) наукові розробки, що стосуються криміналістичного забезпечення конкретного виду (чи групи) кримінальних правопорушень; 3) наукові розробки,

пов'язані зі створенням нових техніко-криміналістичних засобів.

Якщо говорити про першу групу наукових розробок, то на початку XXI ст. вийшло кілька монографій і навчальних посібників, що стосуються криміналістичного забезпечення. Так, у 2002 р. вийшла колективна монографія «Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів» [15], у 2004 р. Ж.В. Удовенко захистила дисертацію «Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві» [16], у цьому ж році опублікована монографія В.В. Лисенка «Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія і практика)» [17]. У подальшому криміналістичне забезпечення розкриття й розслідування злочинних порушень правил інтелектуальної власності на дисертаційному рівні досліджував К.Є. Поджаренко [18], криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ – І.І. Дановська [19], теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування – І.В. Пиріг [20].

Стосовно криміналістичного забезпечення розслідування саме незаконної приватизації державного та комунального майна, то передусім варто назвати працю Р.В. Комісарчука, який у 2008 р. захистив дисертацію на тему «Основи розслідування фактів незаконної приватизації державного та комунального майна». У ній основна увага зосереджена на загальній характеристиці злочинів, що вчиняються в процесі приватизації державного та комунального майна, методичних засадах розслідування фактів незаконної приватизації державного та комунального майна, організаційно-тактичних засадах розслідування цього виду кримінального правопорушення [21]. У подальшому дослідження на рівні докторської чи кандидатської дисертацій із цієї проблематики не проводилися. У 2011 р. вийшов навчальний посібник «Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ», де серед іншого включена тема «Методика розслідування незаконної приватизації державного чи комунального майна» [22]. У 2019 р. перевидано цей навчальний посібник, у якому з урахуванням останніх змін до законодавства є тема «Методика розслідування незаконної приватизації державного чи комунального майна» [23].

Про відносно високий рівень навчально-методичного забезпечення протидії незаконній приватизації свідчить і те, що вивчення цього питання включене до програм навчальних дисциплін у різних навчальних закладах юридичного спрямування. Наприклад, у Національному юридичному університеті ім. Ярослава Мудрого вивчають навчальну дисципліну «Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності», де серед інших розглядається тема «Розслідування незаконної приватизації державного, комунального майна» [24], а у Львівському державному університеті внутрішніх справ – «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», де також вивчається тема «Методика розслідування незаконної приватизації державного чи комунального майна» [25].

Щодо техніко-криміналістичного забезпечення розслідування незаконної приватизації, то тут насамперед варто згадати про прилади, за допомогою яких можна досліджувати різноманітні документи (наприклад, Regula 4115). Також доцільно звернути увагу на потребу розроблення й упровадження технічних засобів, що дають змогу працювати в мережі Інтернет і фіксувати цифрову інформацію, оскільки продаж об'єктів державної та комунальної власності проводиться он-лайн із використанням різноманітних електронних платформ чи майданчиків (наприклад, українська аукціонна платформа ProZorro, Zakurki. Prom.ua тощо).

Висновки. Отже, система криміналістичного забезпечення діяльності органів досудового розслідування має бути пріоритетним напрямом діяльності МВС України. Структура та функціонування системи криміналістичного забезпечення розслідування незаконної приватизації майна має сприяти формуванню готовності практичних працівників Національної поліції (передусім слідчих) використовувати на практиці теоретичний арсенал засобів протидії злочинності, розроблених криміналістикою. Цього можна досягнути завдяки інтеграції науково-дослідної та освітньої діяльності, об'єднанню в єдиний процес отримання відповідних запитів практики й розроблення нових ефективних техніко-криміналістичних і тактико-криміналістичних знань, їх поширенню, підготовці працівників, які здатні ці знання застосовувати на практиці та розвивати.

Список літератури:

1. Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора України. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
2. Офіційний веб-сайт Фонду державного майна України. URL: <http://www.spfu.gov.ua>.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Криміналістика : підручник / Р.І. Благута, О.І. Гарасимів, О.М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. та допов. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 948 с.
5. Шепитько В.Ю. Изменчивость криминалистики в XXI веке и ее задачи в современных условиях. Криміналістика XXI століття : матер. Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Харків, 25–26 листопада 2010 р.). Харків : Право, 2010. С. 55–59.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Про приватизацію державного і комунального майна : Закон України від 18.01.2018 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19>.
8. Про Бюро фінансових розслідувань : Проект Закону України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66887.
9. Криміналістика : в 3 т. / под ред. Р.С. Белкина, В.Г. Коломацкого, И.М. Лузгина. Москва : Академия МВД России, 1995. Т. 1 : История, общая и частные теории. 279 с.
10. Лазебний А.М., Левицький Б.С. Криміналістичне забезпечення розслідування організованої злочинності. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 14. С. 189–198.
11. Карнаухов О.В., Варава В.В. Антологія криміналістичного забезпечення: наукові погляди та принципи. *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 166–172.
12. Журавель В.А., Павлюк Н.В., Резнікова О.І. Поняття та засоби криміналістичного забезпечення розслідування корупційних злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2016. Вип. 32. С. 13–30.
13. Черноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення кримінального провадження. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 1 (21). С. 32–37.
14. Іщенко А.В., Ієрусалімов І.О., Удовенко Ж.В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів : навальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2007. 224 с.
15. Іщенко А.В., Красюк І.П., Матвієнко В.В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ : НАВСУ, 2002. 212 с.
16. Удовенко Ж.В. Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 205 с.
17. Лисенко В.В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія і практика) : монографія. Київ : Логос, 2004. 324 с.
18. Поджаренко К.Є. Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинних порушень правил інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 17 с.
19. Дановська І.І. Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 280 с.
20. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ, 2015. 432 с.
21. Комісарчук Р.В. Основи розслідування фактів незаконної приватизації державного та комунального майна : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2008. 20 с.
22. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навчальний посібник / О.В. Батюк, Р.І. Благута, О.М. Гумін та ін. ; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 324 с. URL: http://e-pidruchniki.com/book/1_Metodika_rozslidyvannya_okremih_vidiv_zlochiv_pidslidnih_organam_vnytrishnih_sprav.html.
23. Методика розслідування окремих видів злочинів : навчальний посібник / О.І. Гарасимів, О.М. Дуфенюк, О.В. Захарова та ін. ; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 312 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2746?mode=full>.
24. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: програма навчальної дисципліни. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1032>.
25. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень: програма навчальної дисципліни. URL: <http://www.lvduvs.edu.ua/metodychne-zabezpechennia>.

Priakhin Ye.V., Hanhur N.V. CRIMINALISTIC SUPPORT FOR THE INVESTIGATION OF ILLEGAL PRIVATIZATION OF NATIONAL AND MUNICIPAL PROPERTY

The article deals with the problems of criminalistic support for the investigation of illegal privatization of national and collective property, responsibility wherefore is provided in article 233 of the Criminal code of Ukraine. The components of the content of criminalistic support proposed by forensic scientists are considered. The author's understanding of this scientific category and its structure (technical-forensic, tactical-forensic, methodic-forensic) is given.

It is emphasized that for a high quality investigation of a criminal offense, only the achievements of forensics are not enough – it is necessary to consistently and systematically integrate the achievements of other Sciences into forensics. This will enable law enforcement bodies to constantly improve the effectiveness of detecting and preventing criminal offenses, and the investigator will be able to efficiently collect and investigate evidentiary information during its investigation. It is indicated that any element of criminalistic support must have a high-quality legal and regulatory framework. The main regulatory legal acts related to the investigation of illegal privatization are analyzed, and some of their shortcomings are pointed out.

It is argued that criminalistic support for the investigation of criminal offenses should be considered not only as a solution to the applied problems of forensics, but also as a solution to the didactic task of training investigators in forensic techniques, and equipping them with forensic knowledge. It is necessary to deviate from the theory with its conventions and direct attention to practice – what should be expected from the criminalistic support during the investigation, which its components solve specific problems of criminal proceedings.

Key words: *criminalistic support, criminal offences, criminal proceedings, property, illegal privatization, investigation.*